

המכון
החרדי
למחקר
מדיניות

שביעות הרצון של החרדים ממערכת החינוך

המרוצים ביותר מכל המסגרות, אך המרוצים הכי פחות מהמערכת כולה

ניצה (קלינר) קסיר
ודמיטרי רומנוב

ספטמבר 2017

שביעות הרצון של החרדים ממערכת החינוך:

המרוצים ביותר מכל המסגרות, אך המרוצים הכי פחות מהמערכת כולה*

ניצה (קלינר) קסיר** ודמיטרי רומנוב***

ספטמבר 2017

מבין מגוון רחב של שירותים שהמגזר הציבורי בישראל מספק לאזרחי המדינה, מערכת החינוך היא הראשונה הנתפסת בקרב הציבור כראויה לשיפור¹. כך עולה מנתוני הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2015, שבו נבחנו עמדות כלפי שירותי הממשל בישראל. עמדות אלו לא השתנו באופן מהותי בקרב הציבור מאז הסקר הקודם בנושא שנערך ב-2007. חוסר הנחת מתפקוד מערכת החינוך חוצה מגזרים בחברה הישראלית. מסתבר שהחרדים מרוצים ממערכת החינוך בכללותה עוד פחות מהאחרים: רק 37 אחוזים מהחרדים העריכו אותה בחיוב, לעומת 44 אחוזים בקרב יהודים שאינם חרדים ו-71 אחוזים בקרב ערבים.

לעומת זאת, מבין כל המגזרים, הציבור החרדי הוא המרוצה ביותר מהתפקוד של המסגרות השונות שבהן לומדים ילדיו, בכל דרגי החינוך – מגן טרום-חובה, דרך גן חובה וחינוך יסודי ועד החינוך העל-יסודי. גורם מרכזי לפער הגדול בין ההערכה החיובית של המסגרות השונות בחינוך החרדי לבין התפיסה הלא מחמיאה של המערכת בכללותה הוא תחושת חוסר השוויוניות והאפליה שהחרדים מייחסים לממסד בכלל ולמערכת החינוך בפרט. חוסר שביעות הרצון ממערכת החינוך הכללית מבטא גם את ההערכה הנמוכה שהחברה החרדית מייחסת לתכנים החינוכיים והלימודיים המועברים במערכת החינוך הכללית.

בשנת 2015 הוקדש הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לנושא עמדות הציבור (בני 20 ומעלה) כלפי שירותי ממשל. כל מערכת שירותים שהמגזר הציבורי מספק לאזרחי המדינה נבחנה בהיבטים שונים של תפקוד ושביעות הרצון ממנה. מערכת החינוך נבחנה לפי דרגי החינוך בהיבטים של רמת ההוראה בחינוך היסודי ובחינוך העל-יסודי, מגוון הפעילויות בגנים, ההלימה של המסגרת לצורכי הילדים, יחס הצוות במסגרות החינוכיות, התנאים הפיזיים של המסגרת, שעות הפעילות ומיקום המסגרת.

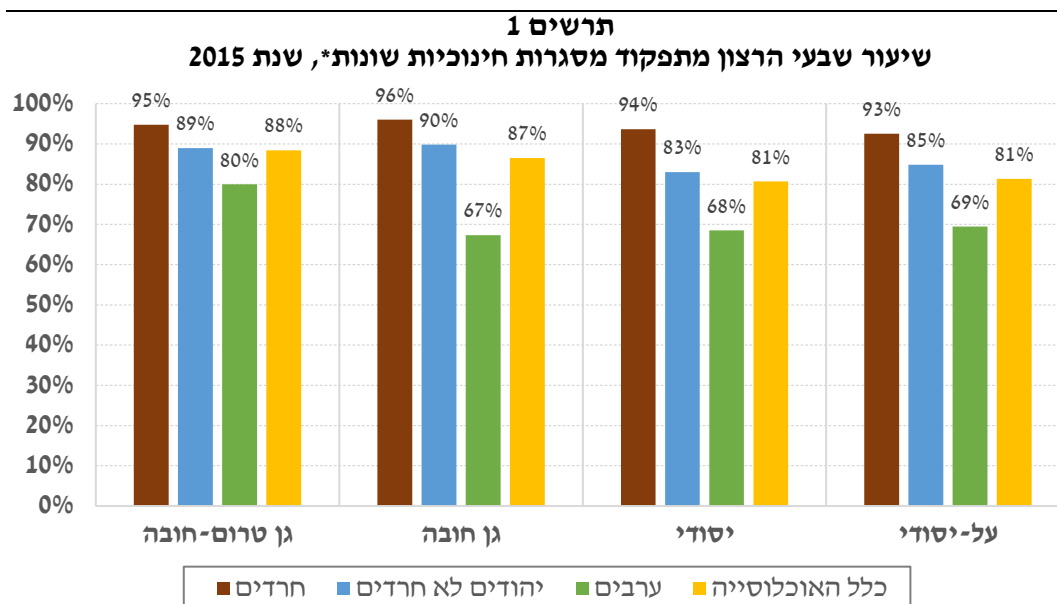
* תודתנו נתונה לאסף צחור-שי על הסיוע המעולה בהכנת מאמר זה.

** ניצה (קלינר) קסיר, משנה ליו"ר המכון החרדי למחקרי מדיניות, בעברה לכלכלית וחוקרת בכירה בבנק ישראל ומנהלת של יחידות שוק העבודה ומדיניות הרווחה בבנק. בעלת ניסיון עשיר בחינוך ובהוראה במסגרות חינוך שונות – בבתי ספר על-יסודיים, במרכז הכשרה מקצועית וכמרצה באוניברסיטה העברית שנים רבות. כמו כן שימשה למעלה מעשור כיועצת אקדמית למשרד החינוך.

*** ד"ר דמיטרי רומנוב, יועץ בתחום המחקר הכלכלי והמתודולוגיה הסטטיסטית, כיהן בשנים 2005–2015 בתפקיד המדען הראשי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "לקט נתונים חדש מתוך הסקר החברתי 2015", הודעה לתקשורת, 28.8.2016.

כפי שאפשר ללמוד מתרשים 1, האוכלוסייה החרדית מרוצה מהמסגרות בכל דרגי החינוך יותר מהאוכלוסייה היהודית שאינה חרדית ומהאוכלוסייה הערבית. שיעורי שביעות הרצון מזנקים לרמה של 95 אחוזים ואף יותר בקרב חרדים, ולכן אפשר לומר שהם מרוצים מאוד ממסגרות החינוך החרדיות שבהן ילדיהם מתחנכים. תמונה דומה הצטיירה גם בסקר הקודם שנערך בנושא ב-2007, ומכך עולה שאין מדובר בתחושה רגעית אלא בעמדה עקבית על פני שנים. ברקע הדברים עומדת העובדה שמערכת החינוך החרדית מטבעה מותאמת לצרכים הייחודיים של המגזר החרדי.

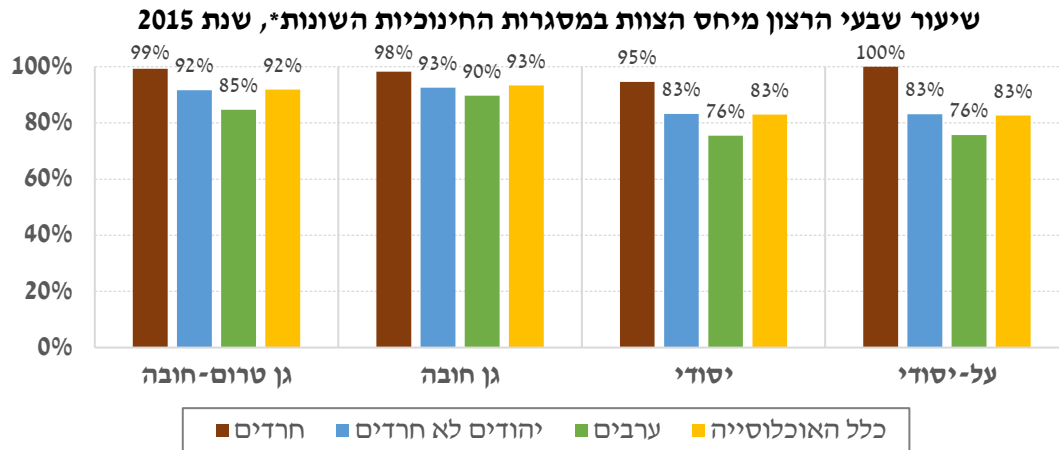

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, המכון החרדי למחקרי מדיניות.
נתונים: הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2015.
* בקרב הורים שלהם יש ילדים במסגרות אלה.

שיעורי שביעות הרצון מיחס הצוות במסגרות השונות משיקים במגזר החרדי ל-100 אחוזים (תרשים 2). כאן חשוב לציין שמערכת החינוך היא המעסיק הגדול במגזר החרדי – כ-42 אחוזים מהעובדות החרדיות וכ-28 אחוזים מהעובדים החרדים מועסקים בחינוך². למעשה מדובר בשירות שהמגזר מספק לעצמו, ושיעורי שביעות הרצון מעידים על כך ששירות זה מוערך מאוד.

² על פי עיבודים לנתוני סקר כוח אדם לשנת 2016 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לגילאי 15 ומעלה. התעסוקה בענף החינוך כוללת משלחי יד שונים כמו טיפול, מזכירות והנהלה, אך רובם המכריע של המועסקים בענף זה מועסקים בהוראה. שיעור הנשים החרדיות המועסקות כמורות מתוך כלל המועסקות עומד על 29 אחוזים, ושיעור הגברים החרדים המורים עומד על 21 אחוזים מכלל המועסקים.

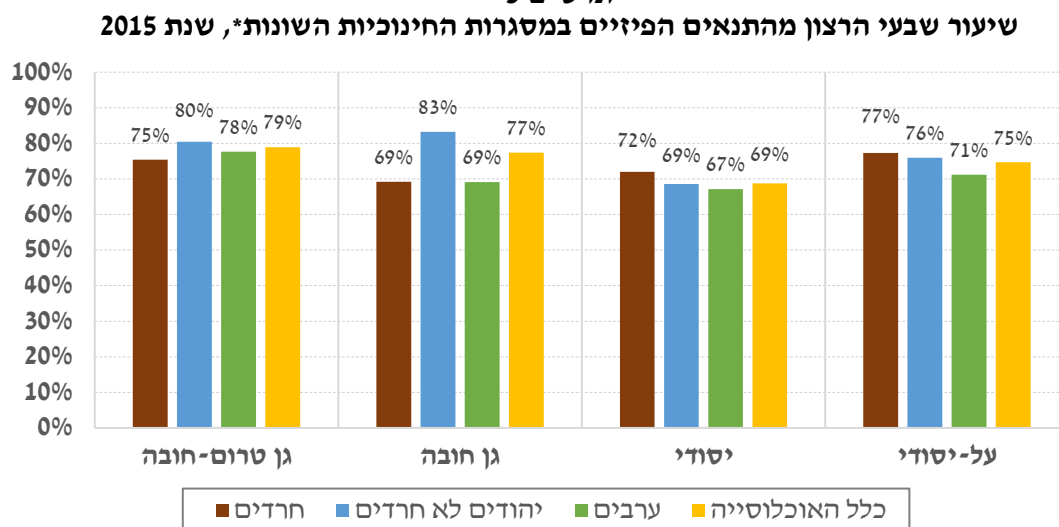
תרשים 2

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, המכון החרדי למחקרי מדיניות.
נתונים: הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2015.
 * בקרב הורים שלהם יש ילדים במסגרות אלה.

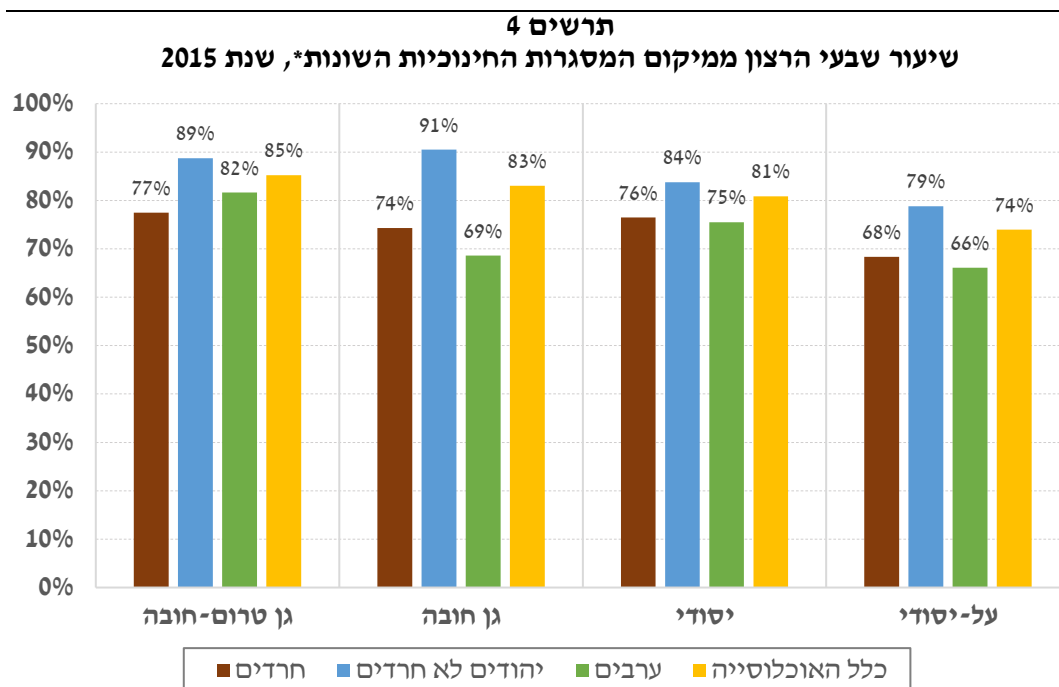
שני היבטים של מערכת החינוך שלגביהם שביעות הרצון נמוכה יחסית הם התנאים הפיזיים ומיקום המסגרות. בכלל האוכלוסייה היבטים אלה זוכים להערכה נמוכה יחסית, אך אצל חרדים ההערכה נמוכה יותר לגבי התנאים הפיזיים בגן טרום-חובה ובגן חובה – 75 אחוזים ו-69 אחוזים בהתאמה (תרשים 3). התנאים הפיזיים הירודים, ובכללם צפיפות במוסדות הלימוד, הם פועל יוצא של השקעה נמוכה בתשתיות החינוך יחסית לצרכים. בשל הגידול המואץ במספר הילדים בחברה החרדית, משרד החינוך והרשויות המקומיות אינם עומדים בקצב הבינוי וההשקעות הנדרשים. נוסף לכך, הרשויות המקומיות החרדיות מתקשות לממן את ההוצאות בשל המצוקה התקציבית שבה הן נמצאות, בהיותן משתייכות לאשכולות הנמוכים בדירוג החברתי-כלכלי.

תרשים 3

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, המכון החרדי למחקרי מדיניות.
נתונים: הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2015.
 * בקרב הורים שלהם יש ילדים במסגרות אלה.

שיעור שבעי הרצון ממיקומה של המסגרת החינוכית נמוך אצל חרדים מהשיעור אצל יהודים שאינם חרדים, בכל דרגי החינוך. בהיעדר תשתיות מספיקות, כבר בגיל הרך נאלצים הורים לשלוח את ילדיהם למסגרות המרוחקות יחסית ממקום המגורים, והם נדרשים למערך הסעות ויוממות בשעות עומסי התנועה בבוקר. כמו כן, הצורך בהסעות נובע גם מכך שהציבור החרדי שולח את ילדיו למסגרות על בסיס השתייכות לזרמים בתוך החברה החרדית. מעניין לציין ששיעור שבעי הרצון ממיקומן של המסגרות בקרב החרדים יורד מרמה של כ-75 אחוזים למסגרות גן ובית ספר יסודי-לרמה של 68 אחוזים עבור חינוך על-יסודי, וזאת מאחר ששיעור גבוה יותר של מוסדות החינוך העל-יסודיים הם על-אזוריים ולעיתים אף ממוקמים בעיר שאינה עיר המגורים (תרשים 4).

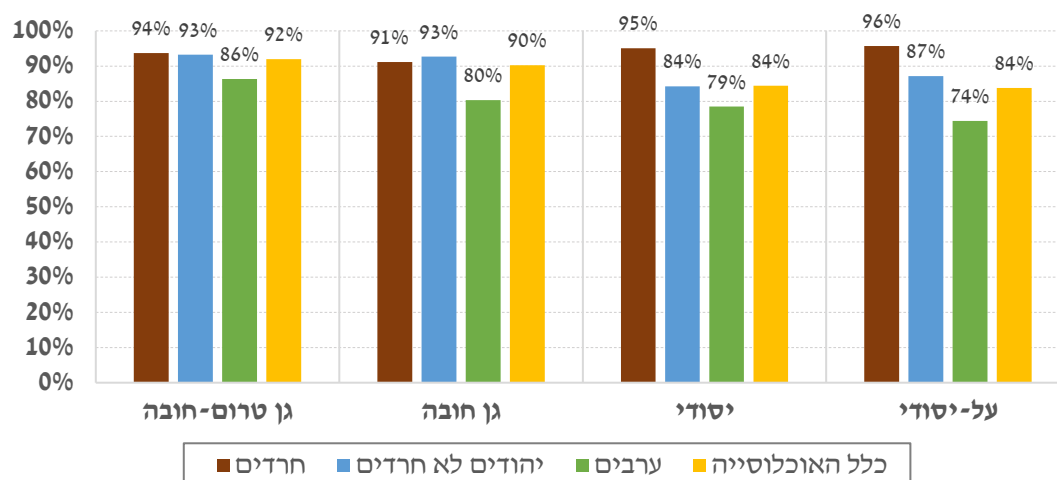

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, המכון החרדי למחקרי מדיניות.
נתונים: הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2015.
* בקרב הורים שלהם יש ילדים במסגרות אלה.

לסיכומו של דבר, כ-95 מההורים החרדים סבורים כי מסגרות החינוך של ילדיהם מתאימות לצורכיהם של הילדים. שיעור זה דומה בכל דרגי החינוך והוא זה שמבטא את שביעות הרצון הכללית של הציבור החרדי ממערכת החינוך החרדית בכללותה. יש בכך ביטוי מובהק ללכידות המגזר סביב נושא החינוך התורני הנמצא בראש מעייניו, וגם ביטוי לעובדה שהחברה החרדית היא חברה מרוצה יותר, בהתאם לגישה "שמח בחלקו".

תרשים 5

שיעור המשיבים הסבורים כי המסגרות החינוכיות עונות לצורכיהם של הילדים*, שנת 2015

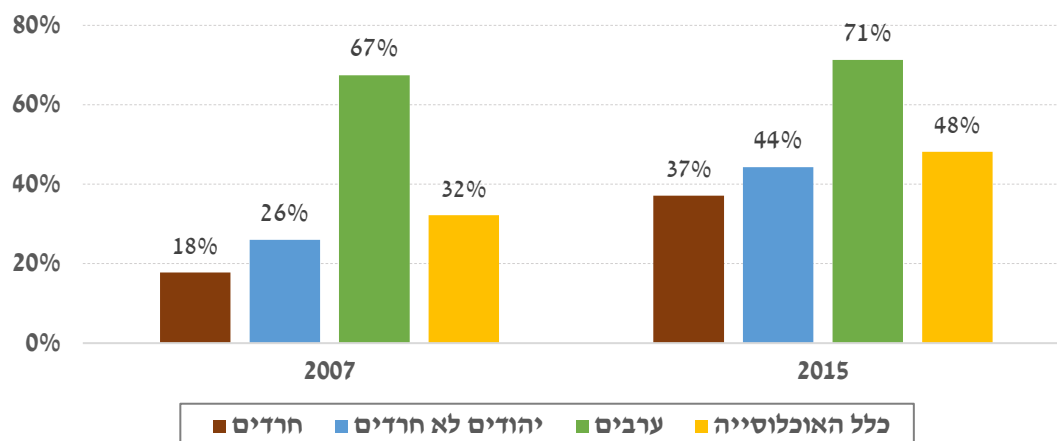

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, המכון החרדי למחקרי מדיניות.
נתונים: הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2015.
 * בקרב הורים שלהם יש ילדים במסגרות אלה.

למרות האמור, כשבוחנים את שביעות הרצון של אוכלוסיות שונות מתפקוד מערכת החינוך הלאומית, עולה שרמת שביעות הרצון בחברה החרדית היא נמוכה במיוחד (37 אחוזים). לעומתה, החברה שבה נרשמה שביעות הרצון הגבוהה ביותר היא דווקא החברה הערבית (71 אחוזים). ייתכן שממצא זה מושפע מחשיבות נמוכה יחסית המיוחסת למערכת החינוך בחברה הערבית בהשוואה לחברה החרדית, הרואה בלימוד (לימוד התורה) ערך עליון. בהשוואה לממצאים מהסקר שנערך ב-2007, רמת שביעות הרצון בשנת 2015 גבוהה יותר, אך עדיין נמוכה אצל החרדים לעומת המגזרים האחרים (תרשים 6).

תרשים 6

בני 20 ומעלה בעלי דעה חיובית על תפקוד מערכת החינוך, שנים 2007 ו-2015

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, המכון החרדי למחקרי מדיניות.
נתונים: הסקרים החברתיים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2015.

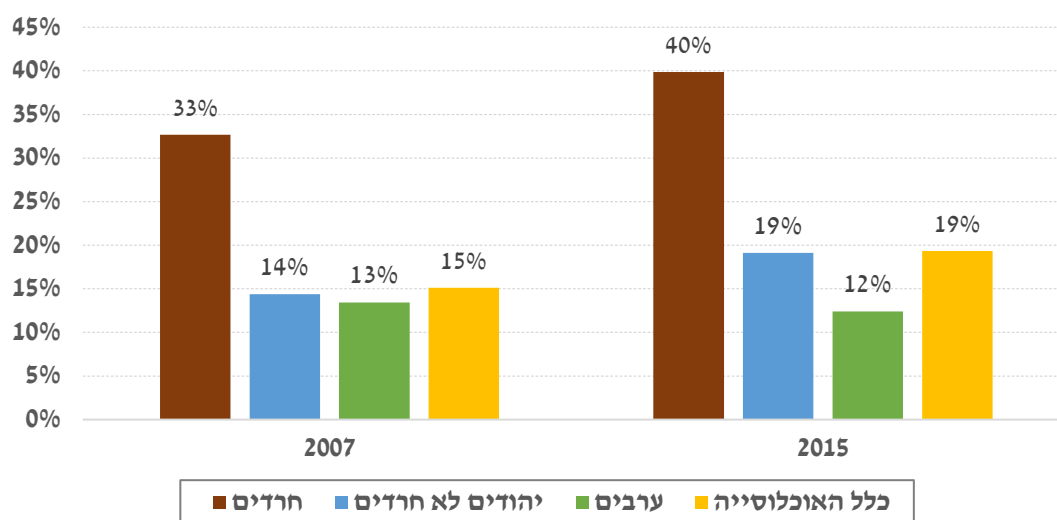
חוסר שביעות הרצון ממערכת החינוך בכללותה בקרב החרדים משקף את חוסר הערכתם לתכנים החינוכיים (למשל לימוד ללא הפרדה מגדרית במסגרות הממלכתיות) ולתוכני הלימוד שמערכת החינוך הציבורית מספקת. עבור חלק גדול מהציבור החרדי תכנים אלה מנוגדים לתפיסתם הדתית, ובפרט לגבי חינוך הבנים, וכמאמר משנה, פאה, א, א: "וְתִלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגְדַּ כְּלָם".

חוסר שביעות הרצון ממערכת החינוך הלאומית ותחושת חוסר שוויוניות אצל חרדים מופיעות, ככל הנראה, בשל התניית חלק ממימון המדינה לזרמי החינוך הלא רשמי בקבלת תכנית לימודי ליבה, ולנוכח המאבק הציבורי להכנסת לימודי ליבה לתכניות הלימודים במוסדות הפטור, המהווים כעשרה אחוזים מכלל מוסדות החינוך היסודי במגזר החרדי.

הפער הגדול בין שביעות הרצון הגבוהה מכל מסגרות החינוך החרדי לבין חוסר שביעות הרצון ממערכת החינוך הלאומית מושפע מאי-שביעות הרצון מהשוויוניות בהספקת שירותי החינוך במדינה (תרשים 7). כ-40 אחוזים מהחרדים מעריכים את הספקת השירותים של מערכת החינוך הלאומית ככלל לא שוויונית. תחושת אי-השוויוניות בקרב החרדים משתקפת גם בשביעות הרצון הנמוכה שלהם, שתוארה לעיל, מהתנאים הפיזיים של מסגרות החינוך השונות וממיקומן.

תרשים 7

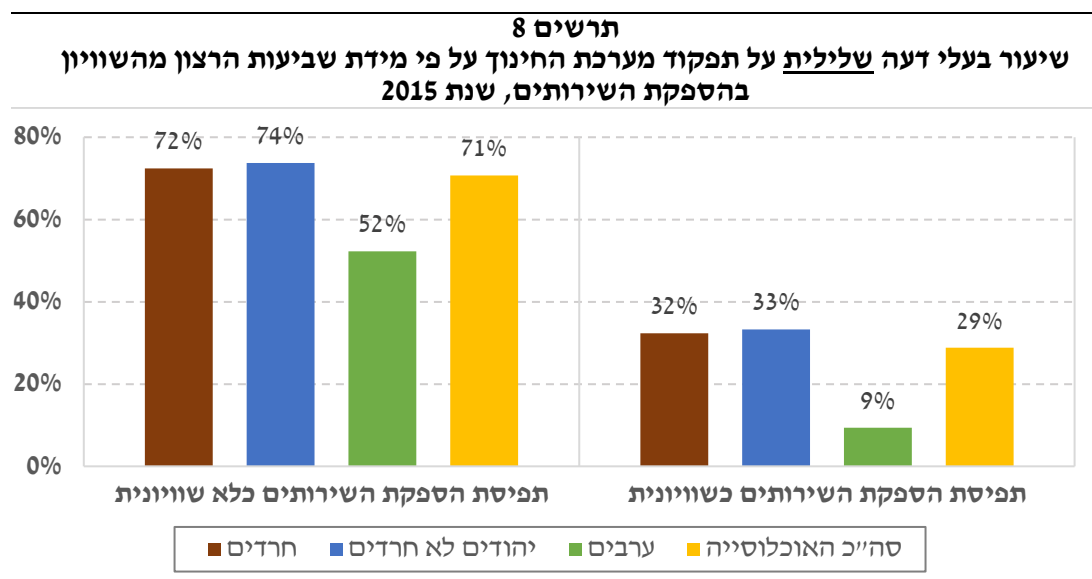
שיעור אי שביעות הרצון מהשוויון בהספקת השירותים של מערכת החינוך*, שנים 2007 ו-2015

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, המכון החרדי למחקרי מדיניות. **נתונים:** הסקרים החברתיים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2007 ו-2015. * שיעור העונים "בכלל לא" לשאלה "האם לדעתך, מערכת החינוך בישראל מספקת שירותים באופן שוויוני לכל קבוצות האוכלוסייה ללא הבדל מין, גיל ומגזר?"

לנוכח האמור, אין זה מפתיע כלל שבקרב החרדים 72 אחוזים מאלו התופסים את הספקת השירותים של מערכת החינוך כלא שוויונית לא היו מרוצים מהתפקוד של מערכת החינוך (תרשים

8), ואילו רוב החרדים התופסים את הספקת השירות של מערכת החינוך כשוויונית מחזיקים גם בדעה חיובית על מערכת החינוך (68 אחוזים).

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, המכון החרדי למחקרי מדיניות.
נתונים: הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2015.

בהסתכלות על פני זמן עולה כי שיעור שבעי הרצון מהשוויוניות בהספקת השירותים של מערכת החינוך הלאומית בקרב החרדים היה גבוה יותר בשנת 2007 – 41 אחוזים. ירידה בשיעור שביעות הרצון בהספקת השירותים נרשמה גם בקרב יהודים שאינם חרדים, אך בשיעור מתון יותר. מעניין שאצל ערבים תפיסת השוויוניות דווקא התגברה עם השנים, וייתכן שהיא מושפעת מהגידול בהיקף התקציבים והתכניות השונות שהופנו במהלך שנים אלה לפיתוח הכלכלי של החברה הערבית.